

Stockholm 30-08-2024

Dnr S2024/00726

Remissyttrande över: En trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas, SOU 2024:23

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) välkomnar utredningen och tackar för möjligheten att lämna synpunkter på utredningen och dess förslag.

CAN:s svar och eventuella synpunkter är nedan uppdelade efter ämnena Lustgas, Tobak och nikotin, Alkohol samt Effektivare tillsyn av alkohol, tobak och nikotinprodukter.

Lustgas

CAN tillstyrker förslagen gällande tillgänglighetsbegränsning av lustgas. Erfarenhet av lustgas (utanför vården) har under de två år CAN frågat elever i CAN:s nationella skolundersökning, legat på relativt höga nivåer i år 2 på gymnasiet. I senaste undersökningen 2023, hade 14 % bland dessa elever någon gång använt lustgas (5% bland elever i årskurs 9). Enligt utredningen bör dels en åldersgräns på 18 år införas, samt ett förbud att sälja om det finns anledning att anta att lustgasen ska användas som berusningsmedel. Därtill får endast små behållare säljas till privatpersoner. En åldersgräns på lustgas framstår som motiverad då CAN:s undersökningar visar att även yngre personer använder lustgas. Enligt CAN:s undersökningar ökar erfarenheten kraftigt mellan årskurs 9 och år 2 på gymnasiet då en del elever också har fyllt 18 år. För att motverka att lustgas används i berusningssyfte efter 18 års ålder framstår det därför motiverat att lustgas inte får säljas i berusningssyfte samt endast i små behållare.

Tobak och nikotin

CAN tillstyrker samtliga förslag på tobaks- och nikotinområdet. Vad gäller förslaget om en rök-, tobaks- och nikotinfri skoltid är det dock viktigt att säkerställa att det fungerar i praktiken och att det blir en hållbar situation för lärarna.

CAN ser positivt på ytterligare reglering av tobaks- och nikotinprodukter för att minska användandet bland barn och unga. Detta är särskilt viktigt i och med att CAN:s nationella skolundersökning under flera år visat på kraftigt

ökat användande av nya nikotinprodukter. Under perioden 2018–2023 har andelen niondeklassare som snusat senaste månaden ökat från 8% till 14% och bland gymnasieelever från 17% till 25%. Användandet är på historiskt höga nivåer bland flickor. Motsvarande period har vejpingen ökat från 8% till 17% bland niondeklassare och från 8% till 21% bland gymnasieelever. Uppgången i användningen av nikotinsnus har fortsatt även efter att den nya lagen om tobaksfria nikotinprodukter trädde i kraft 2022 vilket tyder på att den reglering som finns inte är tillräcklig för att stoppa den uppåtgående trenden. Statistiken visar också tydligt att de nya nikotinprodukterna framför allt attraherar den yngre delen av befolkningen medan användningen är ovanlig bland personer över 50 år.

Hälsofrämjande och förebyggande insatser riktade till unga

Inom den nationella ANDTS-politiken betonas vikten av hälsofrämjande och förebyggande insatser till unga. Sedan 2016 förvaltar CAN materialet ANDT på schemat, vilket är ett material till stöd för lärare i årskurs 6–9 för att kunna arbeta ämnesövergripande med ANDT-frågan. Läraren behöver inte bli ANDT-expert utan kan stanna kvar i sin roll som ämneslärare. Materialets information och övningar är kopplade till läroplanen. Materialet bidrar med kunskap om alkohol, narkotika, dopning och tobak, samt innehåller även övningar i källkritik och värderingsövningar. Skolverket rekommenderar ANDT på schemat som det enda i sitt slag. Under 2024 kommer materialet att uppdateras för att även inkludera spel om pengar samt eventuellt utökas att även omfatta gymnasiet. Materialet ska göras mer lättillgängligt och användarvänligt. En ny webbplats planeras. Om behov finns från nationellt håll skulle detta material även kunna kompletteras med information om lustgas och nya nikotinprodukter.

Alkohol

När det gäller utredningens förslag på alkoholområdet tillstyrker CAN de flesta av utredningens förslag. Här följer CAN:s synpunkter på respektive förslag.

Kopplingen mellan mat och alkoholservering

CAN har inga synpunkter på förslaget att tidigarelägga tidpunkten för när matutbudet på restauranger med serveringstillstånd får begränsas till enklare maträtter. Denna förändring i sig påverkar med stor sannolikhet inte alkoholkonsumtionen nämnvärt. Det bör dock beakta att flera mindre förändringar i den restriktiva alkoholpolitiken sammantaget kan ha sådana effekter på sikt.

En utvidgad föreskriftsrätt för Folkhälsomyndigheten

CAN ser positivt på förslaget om en utvidgad föreskriftsrätt för Folkhälsomyndigheten. Förslaget innebär att myndigheten ska ta fram närmare föreskrifter om de krav på mat och lokaler som en restaurang måste uppfylla för att kunna erhålla serveringstillstånd. CAN anser att det är angeläget att handläggningen av ansökningar om serveringstillstånd sker så enhetligt som möjligt i landets kommuner. Detta förslag förenklar handlägningsprocessen och mycket talar för att även kvalitén i processen höjs.

Alkoholservering på fartyg i internationell trafik

CAN ser positivt på förslaget om att reglerna för alkoholservering även ska gälla den servering som sker ombord på svenska fartyg som trafikerar Sverige och utlandet. CAN finner det naturligt att det är samma regler som gäller till sjöss som på land. För att även regelefterlevnaden ska vara den samma är det angeläget att servering på de svenska fartygen även omfattas av kommunernas och Polismyndighetens tillsyn.

Serveringstid i cateringsammanhang

CAN ser positivt på förslaget om att tiden för denna servering ska anmälas till kommunen i förväg och att serveringstiden även ska godkännas. Syftet med förslaget är att den som är ansvarig klart ska få besked om under vilken tid som alkoholservering får pågå och personal måste vara närvarande. CAN anser att det är positivt att även denna form av servering får tydligare regler. Det ökar likvärdigheten mellan olika serveringsformer och kan även minska riskerna för olika former av alkoholpolitiska olägenheter.

Provsmakning av folköl

CAN har inga synpunkter på förslaget om att den som tillverkar folköl och den som har rätt att servera folköl eller starkare alkoholdrycker ska få anordna provsmakning av folköl.

Främjandeförbud

CAN ser positivt på förslaget att kommersiellt främjande av detaljhandel med och privatinförsel av alkoholdrycker ska förbjudas. CAN anser att förslaget bidrar till att minska risken för att Systembolagets detaljhandelsmonopol urholkas.

Informationstexter om alkoholens skadeverkningar

CAN ser positivt på förslaget att kravet på informationstexter vid marknadsföring utvidgas till att omfatta all sådan marknadsföring oavsett i vilket medium den sker. CAN anser att det inte ska gå att komma runt detta krav på informationstexter genom att använda en alternativ marknadsföringskanal.

Folkhälsomyndighetens register och direktåtkomst

CAN ser positivt på förslaget om att utöka det aktuella registret med information om resultaten av de kunskapsprov som sökanden av serveringstillstånd ska göra. CAN är även positiva till förslaget om att länsstyrelser och kommuner ska få direktåtkomst till detta register, enligt de begränsningar som föreslås. Detta förslag kommer troligen både förbättra och förenkla ärendehantering.

En effektivare tillsyn över alkohol, tobak och nikotinprodukter

När det gäller utredningens förslag angående tillsynen över alkohol, tobak och nikotinprodukter ställer sig CAN bakom de flesta förslagen. CAN anser att det är angeläget att tillsynen blir mer stringent och likvärdig i landets kommuner. Insatser som även förenklar tillsynen och höjer dess kvalitet är av stort värde för att försäljningen ska ske enligt den lagstiftning som gäller på respektive område. Enligt CAN är målet i detta sammanhang att ur ett folkhälsoperspektiv minska den delen av försäljningen som inte sker enligt detta regelverk. Här följer CAN:s synpunkter på respektive förslag.

Den kommunala tillståndsprövningen

CAN ser positivt på förslaget om att ansökan om serveringstillstånd för alkohol och försäljningstillstånd för tobaksvaror ska göras på ett av Folkhälsomyndigheten fastställt formulär.

En utbildning för kommunala handläggare

CAN ser positivt på förslaget om att utforma lärarledd utbildning för kommunala handläggare om tillämpningen av alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter vid tillståndsprövningen.

Tillsynsmyndigheternas tillsynsansvar förtydligas

CAN ser positivt på förslaget om att tillsynsmyndigheternas tillsynsansvar förtydligas i alkohol- och tobakslagstiftningen.

Fördelningen av tillsynsansvaret

CAN ser positivt på förslaget om att klargöra fördelningen av tillsynsansvaret.

Folkhälsomyndighetens möjlighet att besluta om föreläggande när det gäller teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat

CAN ser positivt på förslaget om att Folkhälsomyndigheten ska ha befogenhet att meddela de förelägganden som behövs för att reglerna om teknisk sprit och alkoholhaltiga preparat ska följas.

Sanktionsbestämmelserna i lagen om tobak och liknande produkter förtydligas

CAN ser positivt på förslaget om att det preciseras i lagen om tobak och liknande produkter när en kommun ska återkalla ett försäljningstillstånd och när en kommun ska meddela tillståndshavare en varning.

Offentliga beslut

CAN har inga synpunkter på förslaget om att länsstyrelsernas och Folkhälsomyndighetens tillsynsbeslut ska undantas från sekretesskyddet i offentlighets- och sekretessförordningen.

Informationsutbyte

CAN ser positivt på förslagen om ett utökat informationsutbytet inom några områden, som tas upp i utredningen.

Finansiering av Folkhälsomyndighetens tillsyn

CAN har inga synpunkter på förslaget om att Folkhälsomyndigheten ska få ta ut avgifter för all sin tillsyn enligt lagen om tobak och liknande produkter, lagen om tobaksfria nikotinprodukter och alkohollagen.

I detta ärende har direktör Charlotta Rehnman beslutat. Följande utredare har varit föredragande: Siri Thor (område lustgas), Martina Zetterberg (område tobak och nikotin), Björn Trolldal (område alkohol och tillsyn) och Tony Nilsson (område alkohol och tillsyn).

Charlotta Rehnman

Direktör, CAN